

УДК 378.14

В. В. ПАДЕРНО

м. Миколаїв

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ: ПЕДАГОГІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

У статті розглядається проблема професійної ідентичності майбутнього вчителя в сучасних умовах часу. Розкривається сутність поняття «ідентичність» та погляди вчених на її розвиток, розвиток індивідуальності майбутнього вчителя та роль суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «дитина – дорослий». Проводиться паралель поглядів В. Сухомлинського та сучасних вимог щодо професійної ідентичності вчителя.

Ключові слова: ідентичність, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, професійна компетентність, особистість, педагогічна діяльність.

Постановка проблеми. Професія педагога – одна з найважливіших у сучасному світі. Від його зусиль залежить майбутнє людської цивілізації. Професійний педагог – це єдина людина, яка більшу частину свого часу займається вихованням і навчанням дітей. Якщо процес навчання дітей учителем припиниться, то неминуче настане криза.

У статті «Суспільство і вчитель» В. Сухомлинський висував такі вимоги до професії вчителя: «Учитель повинен так викладати основи наук, щоб вони несли в собі комуністичну людяність, проникали в душу вихованця. Для цього педагогові треба завжди уявляти особистість кожного учня, що сприймає знання не тільки розумом, а й почуттями. Виховувати в кожного учня палку жадою знань, глибоку віру в свої сили, наполегливість у подоланні труднощів – такі нові вимоги, що їх ставить перед школою життя» [6, 109]. Так, великий педагог говорив про те, що кожен учитель повинен уміти управляти процесом розвитку особистості, а для цього він повинен бути компетентним.

Під професійною компетентністю педагога слід розуміти єдність його теоретичної та практичної готовності в цілісній структурі особистості, що характеризує його професіоналізм [1]. Зміст професійної компетентності педагога будь-якої спеціальності визначається кваліфікаційною характеристикою (науково обґрунтований обсяг професійних знань, умінь і навичок).

Для педагогічної професії важливою є не просто людина, яка знає (пізнавальний компонент), вміє (прагматичний компонент), а й людина, яка розуміє, здатна до самопроєктування й самореалізації, самостійного вибору на основі ієрархії цінностей і смислів, що мають власну значущість (аксіологічний компо-

нент). Ідеться про професійну ідентичність, що тісно пов'язана зі становленням в особистості здатності до розпізнання в педагогічній діяльності власних властивостей, необхідних для розвитку професійного «Я» образу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями власне професійної ідентичності сьогодні займаються такі відомі вітчизняні науковці, як С. Максименко, Н. Чепелева, В. Панок, Т. Буякас, Л. Шнейдер. Структурно-динамічний підхід до висвітлення психологічної природи ідентичності ввели М. Боришевський, П. Гнатенко, В. Павленко. Специфіку професійно-педагогічної підготовки та формування педагогічної культури, суб'єктності педагога представлено в працях В. Галузинського, М. Євтуха, В. Завацького, І. Зязюна, В. Маковецького, О. Мороза.

А. Лукіянчук поняття «ідентичність» досліджує як таке, що є у власному просторі. Ідентичність, за її словами, – це якість особистості, її здатність, психологічні можливості оволодіння педагогічною діяльністю за допомогою вибору засобів, що досяжні для окремої особистості й уважаються важливими для роботи вчителя, а процес, що забезпечує розвиток професійної ідентичності особистості, є ідентифікаційним [4].

Самореалізація людини в суб'єкта педагогічної діяльності повинна починатися зі встановлення факту ідентичності самому «собі», стверджує О. Лузіна. На її думку, якщо він «не відповідає самому собі, якщо він – маріонетка, то його свідомість є зібранням схем, стереотипів, засвоєних із чужого досвіду, просто скопійованих. У цьому випадку він буде прагнути зрозуміти вихованця крізь призму всього збирання комплексів, яке можна назвати «лавкою вживаних речей» [3].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема педагогічної ідентичності вчителя в педагогічній спадщині В. Сухомлинського розглядається в його праці «Суспільство і вчитель», де він зауважує: «...Щоб знайти в кожному учневі найсильнішу його сторону, відкрити в ньому золоту жилку, всі вчителі повинні бути людьми, пристрасно закоханими в свою працю, що вміють запалити вогник такої самої любові у своїх вихованців» [6, с. 115].

Сьогодні майбутні вчителі повинні орієнтуватись на людинотворчу діяльність, усвідомлену роботу з професійно-особистісного самовдосконалення, як стверджує І. Колеснікова. На думку А. Лукіяничук, розвиток професійної ідентичності у майбутнього вчителя – це шлях ототожнення власних індивідуальних властивостей з індивідуальними властивостями досвідченого вчителя, що викликають у студентів інтерес, захоплення, стають для нього близькими, зрозумілими й бажаними для майбутньої професійної діяльності [4].

Сутність професійної ідентичності педагога полягає в самостійній і відповідальній побудові свого професійного майбутнього, що передбачає постановку цілей, набуття досвіду, інтеграцію в професійну спільноту, формування уявлень про себе як професіонала.

Формування цілей статті. У статті розглядається ідентичність майбутнього вчителя до професійної діяльності та співзвучність поглядів В. Сухомлинського на означену проблему.

Виклад основного матеріалу. Актуальна на сьогодні парадигма особистісно орієнтованого навчання і виховання передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємостосунки, де студент виступає рівноправним із викладачем партнером у співробітництві. Саме емпатійність дозволяє вивести процес розвитку індивідуальності вчителя на рівень відповідності психологічним закономірностям суб'єкт-суб'єктної взаємодії людей взагалі і в систему «дитина – дорослий» зокрема. Таке спілкування характеризується рівністю психологічних позицій учасників (обидва суб'єкти), взаємною активністю сторін, де кожен не лише відчуває вплив, а й сам рівною мірою впливає на іншого взаємним проникненням у світ почуттів і переживань один одного, готовністю визнати думку іншої сторони, прагнення до спів-

чуття, співпереживання, співучасті, активної взаємної гуманістичної установки. Ідея суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога з вихованцем ґрунтується на працях В. Сухомлинського як основа педагогічної системи. У його працях розроблені основні аспекти суб'єкт-суб'єктного спілкування, що реалізуються в контексті педагогічних проблем. В. Сухомлинський стверджував, що головною передумовою успіху в виховній роботі є емоційний розвиток педагога, культура його почуттів. Необхідною умовою виховуючої взаємодії він вважав уміння входити у внутрішній світ дитини. На його переконання, проникнути в душевний світ можна через глибоке розуміння й емоційне співпереживання. «Мудра влада педагога – це перш за все здатність все зрозуміти» [5, 50].

За словниковими джерелами «ідентичність» від французького *identique* – точно відповідний, тотожний. У всьому світі приділяється особлива увага цілеспрямованому пошуку найбільш ефективних напрямів розвитку освіти. В той же час визначаються вимоги до сучасного вчителя, який навчає, виховує та розвиває молоде покоління – покоління майбутнього, на скільки він відповідає вимогам професії. «Ідентичність» розглядається як система найбільш загальних уявлень про самого себе та своє місце у світі.

Професійна ідентичність тісно пов'язана з моральними професійними орієнтирами. Якщо педагог чітко уявляє власну позицію в професійному середовищі, вона його влаштовує, і він у цій позиції високо оцінюється людьми, які його оточують, то можна казати про сформованість ідентичності. Якщо ж позиція не визначена, педагог не впевнений у тому, «яким бути», одночасно отримує суперечливу зворотну реакцію з боку людей, які його оточують, слід говорити про розмиту ідентичність. Коли позиція педагогом визначена, але низько оцінюється оточуючими, то йдеться про негативну ідентичність. Як альтернатива професійній ідентичності – розчарування у вибраній професійній діяльності, загубленість сенсу життя.

Слід зауважити, що професійна ідентичність забезпечує професійне довголіття людини.

Науковці виокремлюють такі умови становлення професійної ідентичності:

- професійна готовність;
- образ професії й визначення свого місця в ній;

- інформаційно-насичене довкілля;
- вплив інших людей;
- професійний досвід та ін. [2].

Класифікації різних типів ідентичності ґрунтуються на таких параметрах, як наявність чи відсутність кризи ідентичності, сила й наявність рішень, прийнятих відносно себе та свого життя, відкритість новому вибору. Здатність до зміни ідентичності пов'язана з використанням психологічних механізмів компенсації й адаптації, захисних механізмів, стратегій. На поведінковому рівні можливий розгляд ідентичності як процесу рішення життєво значущих проблем, де кожне прийняте рішення щодо себе та свого життя (самовизначення) буде робити внесок у формування структури ідентичності як її складового елемента. Ідентичність за своїм походженням є соціальною, оскільки формується в результаті взаємодії індивіда з іншими людьми й засвоєння ними виробленої в процесі соціальної взаємодії мови. «Там, де вчитель зумів викликати у вихованців почуття любові до свого предмета, яскраво розкриваються їхні здібності й нахили – з'являються талановиті математики, історики, біологи», – зауважував В. Сухомлинський [6, 115]. Проте слід зауважити, що зміна ідентичності також зумовлена змінами в соціальному оточенні індивіда.

Висновки і перспективи досліджень.

Отже, одним із факторів, що перешкоджає успішній діяльності вчителя, може стати де-

структивність соціальної, особистісної та професійної ідентичності. Проте соціальне середовище, професійна педагогічна діяльність можуть здійснювати вплив на постійність чи мінливість особистості та її властивостей, негативно впливати на соціальну, особистісну й професійну ідентичність вчителя. Вчитель зі сформованою ідентичністю, опираючись на суб'єкт-суб'єктну взаємодію зі своїми вихованцями, сприятиме підвищенню інтересу до навчання й прагненню пізнати нове. Як зауважував В. Сухомлинський, «...Інтереси, здібності, нахили і навіть увесь життєвий шлях учня багато в чому залежить від того, чия непереборна сила впливала на його інтелект в роки отрочства і юності» [6, 120].

Список використаних джерел

1. Возрастная и педагогическая психология: учеб. пособие / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинская, З. В. Огородничук и др. — 2-е изд. — К. : Каравелла, 2007. — 400 с.
2. Глушкова Н. И. Проблема идентичности современного учителя: социальной, профессиональной и личностной [Электронный ресурс] / Н. И. Глушкова. — Режим доступа: http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=1634 — Заглавие с экрана.
3. Лузина А. М. Теория воспитания: философско-антропологический подход / А. М. Лузина. — Псков, 2000. — С. 155.
4. Лукіянчук А. М. Розвиток професійної ідентичності у майбутніх спеціалістів педагогічного профілю / Алла Миколаївна Лукіянчук: автореф. дис. канд. н. : 19.00.07 — педагогічна та вікова психологія. — Луцьк, 2010. — 18 с.
5. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. — М. : Просвещение, 1988. — 271 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. — Т. 5. — К. : Рад. школа, 1977. — 639 с.

V. V. PADERNO

Mykolaiv

V. O. SUKHOMLYNSKYI: PEDAGOGICAL IDENTITY

The article deals with the problem of the professional identity of a future teacher in current conditions. The author discloses the sense of the notion of «identity» and scientific points of view on its development, the development of a future teacher identity and the role of subject-subject interaction in the system «child – adult». A parallel line between V. Sukhomlynskyi's vision and modern demands towards teacher's professional identity is also drawn.

Key words: identity, subject-subject interaction, professional competence, personality, pedagogical activity.

В. В. ПАДЕРНО

г. Николаев

В. А. СУХОМЛИНСКИЙ: ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ

В статье рассматривается проблема профессиональной идентичности будущего учителя в современных условиях времени. Раскрывается сущность понятия «идентичность» и взгляды ученых на её развитие, на развитие индивидуальности будущего учителя и роль субъект-субъектного взаимодействия в системе «ребенок – взрослый». Проводится параллель взглядов В. Сухомлинского и современных требований к профессиональной идентичности учителя.

Ключевые слова: идентичность, субъект-субъектное взаимодействие, профессиональная компетентность, личность, педагогическая деятельность.

Стаття надійшла до редколегії 09.09.2014